

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ברכות -

פרק שישי

ברכות הנהנין

סוגיה לט: גדרי הפסק בברכות הנהנין (7):

האם מצוה מהווה הפסק?

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

סוגיה לט: גדרי הפסק בברכות הנהנין (7): האם מצוה מהווה הפסק?

* *

רקע

סוגיה נוספת שנעסוק בה במסגרת הדיון על גדרי הפסקה בברכות הנהנין דנה בשאלה אם מצוה מהווה הפסק אובייקטיבי לברכות הנהנין אף שדעת האדם להמשיך אכילתו אחר קיום המצוה. נחלקו הראשונים בדין זה ומחלוקתם נובעת מפרשנות שונה לגמ' בחולין [פו:].

מקורות

- א. פסחים קג.קג: "רב יעקב בר אבא איקלע לבי רבא... מאי טעמא דאסחיתו דעתייכו" חולין פו:--פו: "מתני' שחט מאה חיות... אפשר דשחיט בחדא ומכסי בחדא"
- ב. תוס' חולין פז. ד"ה משתא רי"ף פסחים כג:--כד. "ולא יפחתו לו מארבעה כוסות... והכין מיבעי למיעבד" ר"ן פסחים כד. ד"ה כתב ר"א ש פסחים פ"י סי' כד, "... כי אם על כוס ראשון ושלישי"
- ג. שו"ע סי' קעז סע' ו, ומשנה ברורה סי' תעד, ומשנה ברורה

הסבר הסוגיה

מודה היה רבי יהודה לענין ברכה שאינו מברך אלא ברכה אחת... מאי שנא מתלמידי דרב... הכי השתא התם משתא וברוכי בהדי הדדי לא אפשר, הכא אפשר דשחיט בחדא ומכסי בחדא.

הגמ' בפסחים [קג.קג] אומרת שרבא בירך "בורא פרי הגפן" גם על הכוס הראשונה ששתה וגם על הכוס של ברכת המזון. שאל אותו רב יעקב בר אבא מדוע הוא חזר וברך "בורא פרי הגפן" על הכוס של ברכת המזון והרי הוא ידע שהוא עתיד לשתות כוס זו ולא הסיח דעתו ממנה. ענה לו רבא שברכת המזון מהווה הפסק ולכן אף שדעתו היתה לשתות כוס זו צריך לחזור ולברך. רב יעקב בר אבא סבר שגדרי הפסק בברכות הנהנין תלויים בדעתו של האדם בלבד, וענה לו רבא שברכת המזון מהווה הפסק אובייקטיבי המחייב לחזור ולברך על הכוס אף כשדעתו לשתותו¹.

¹ יש לשים לב ללשונו השונות של רש"י. במסכת פסחים רש"י [קג: ד"ה כיון דאמריהו] מפרש: "כיון דאמריהו הב וניברך ברכת המזון אסחיתו דעתייכו משתייה... אלמא ברכת המזון אסחיתו דעתא הוא", משמע שחייב לברך לאחר ברכת המזון מפני שהסיח דעתו מלשתות. במסכת חולין רש"י [פו: ד"ה כיון דאמר הב ליברך] מפרש: "כיון דאמר הב ליברך גליא בדעתיה דגמרא סעודתא, ואסור לשתות עד שיברך לפניו שאין מצטרפת לסעודה ראשונה", 'הב ונברך' אינו הסחת הדעת משתייה אלא גילוי דעת על סיום הסעודה, וכיון שהסעודה הסתיימה, ממילא צריך לחזור ולברך.

המשנה בחולין [פו:] מביאה מחלוקת רבנן ורבי יהודה במצות כיסוי הדם. רבנן סוברים שניתן לשחוט חיות ועופות ולכסות דמם כאחד, ורבי יהודה סובר שצריך לגמור לשחוט את החיות, לכסות את דמן ואחר כך לשחוט את העופות. רבי חנינא אומר שלמרות שרבי יהודה מצריך שני כיסויים, אחד לחיות ואחד לעופות, הוא מודה שניתן לפטור גם את החיות וגם את העופות בברכה אחת.² מקשה הגמ' מדוע ברכת המזון מהווה הפסק המחייב לחזור ולברך על כוס שותה לאחריו, אף שדעתו היתה עליו, ואילו כיסוי הדם אינו מהווה הפסק לחזור ולברך על שחיטת העופות? מתרצת הגמ' שברכת המזון מהווה הפסק מפני שלא ניתן לשתות תוך כדי הברכה, וכיסוי הדם אינו מהווה הפסק מפני שניתן לשחוט ביד אחת תוך כדי כיסוי הדם ביד השנייה.

הר"ר יום טוב [בתוס' חולין פז. ד"ה משתא] הסיק מגמ' זו שמצוה שאינה מאפשרת לאכול תוך כדי קיומה מהווה הפסק ומחייבת לחזור ולברך, ומצוה המאפשרת לאכול תוך כדי קיומה אינה מהווה הפסק ואינה מחייבת לחזור ולברך. לפיכך הוא הגיע למסקנה שהמתפלל בתוך הסעודה חייב לחזור ולברך אף כשדעתו היתה להמשיך סעודתו אחר התפילה.

תוס' [שם] דוחים את שיטת הר"ר יום טוב מהברייתא [פסחים קב.] האומרת: "חברים שהיו מסובין ועקרו רגליהם לילך לבית הכנסת... אין טעונין ברכה לכתחילה", מוכח שתפילה אינה מהווה הפסק. מסבירים התוס' שמצוה אינה מהווה הפסק, ודברי הגמ' מתייחסים לברכת המזון ולכיסוי הדם בלבד, שהם מצוות של גמר וסילוק. ברכת המזון היא גמר הסעודה וכיסוי הדם הוא גמר השחיטה, ומצוות של גמר וסילוק מהוות הפסק ומחייבות לחזור ולברך.

הרי"ף [פסחים כד.] עוסק בחיוב ברכת "בורא פרי הגפן" על ארבע כוסות, וסובר שחובה לברך על כל כוס מארבע כוסות. הרי"ף מביא שני הסברים מדוע צריך לברך "בורא פרי הגפן" על כל כוס וכוס: א. "הואיל וכל אחד ואחד מצוה בפני עצמו הוא, ברכינן בורא פרי הגפן אכל כסא וכסא" - כל כוס מארבע כוסות היא מצוה בפני עצמה, וכל מצוה מחייבת ברכה בפני עצמה. ב. אף אם נניח שכל הכוסות הן מצוה אחת חייבים לברך על כל כוס, שהרי מפורש בגמ' בחולין שברכת המזון מהווה הפסק משום ש"משתא וברוכי בהדי הדדי לא אפשר", וכך גם קריאת ההגדה מהווה הפסק מפני "דלא אפשר ליה למיקרי ומשתי בהדי הדדי"³.

² ניתן להבין את דברי רבי חנינא בשתי דרכים: א. היה ניתן להבין בשיטת רבי יהודה שהחיוב לכסות את החיות לחוד ואת העופות לחוד מגדיר את החיות כ"יחידת שחיטה" אחת ואת העופות כ"יחידת שחיטה" שנייה, וממילא נצרכות שתי ברכות, קא משמע לן שגזרת הכותב לכסות את החיות לחוד ואת העופות לחוד אינה משמעותית להגדרת "יחידת השחיטה" - גם החיות וגם העופות מהווים "יחידת שחיטה" אחת, הנפטרת בברכה אחת. ב. החיות והעופות אכן מהווים "יחידות שחיטה" נפרדות, וקא משמע לן שניתן לפטור שתי יחידות שונות בברכה אחת.

³ ביארנו, כפי שעולה מדברי הר"ן [פסחים כד. ד"ה כתב] והרא"ש [פסחים פ"י סי' כד] שהרי"ף נימק את דינו בשני נימוקים שונים, אך מלשון הרי"ף: "ומסייע להאי סברא" משמע שיש לו נימוק אחד בלבד [עיי' בהגהות חוות יאיר (שם אות א) המתקשה בלשון זו]. ניתן להסביר שמצוה שאין לאכול תוך כדי קיומה מהווה הפסק בין מצוות שונות שכל אחת היא יחידה בפני עצמה, ואינה מהווה הפסק באכילה שהיא יחידה אחת ארוכה. סעודה היא

בעל המאור [פסחים כד.] והרא"ש [פסחים פ"י סי' כד] דוחים את טענות הרי"ף. את הראיה מהגמ' בחולין הם דוחים על פי דברי התוס' המוכיחים שתפילה אינה מהווה הפסק לברכות הנהנין, ולפיכך חייבים לומר שרק מצוות של גמר וסילוק מהוות הפסק לברכת הנהנין. לגבי הטענה שיש לברך ברכה על כל מצוה אומר הרא"ש שטענה זו אינה נכונה וניתן בברכה אחת לפטור הרבה מצוות כל עוד לא הסיח דעתו מהן.

הרמב"ן [במלחמות פסחים כד., מובא גם בר"ן שם ד"ה כתב] מתמודד עם הטענה הראשונה של בעל המאור, ולדעתו יש הבדל בין תפילה לבין קריאת ההגדה. תפילה אינה חובה באמצע הסעודה ולכן אינה מהווה הפסק, ואילו ההגדה היא חובה בין כוס ראשונה לכוס שנייה, ולכן היא מהווה הפסק.

לגבי הטענה השנייה של הרא"ש, שניתן לברך ברכה אחת על כמה מצוות, נראה להסביר שגם הרי"ף מודה לכך, אך הוא סובר שעקרונית כל מצוה חייבת בברכה בפני עצמה אם כי למעשה ניתן לפטור בברכה אחת כמה מעשי מצוות. אם שח בין המצוות הרי הוא שח בין הברכה לבין מעשה המצוה ולכן הוא חייב לחזור ולברך. ההגדה מהווה שיחה בין ברכת "בורא פרי הגפן" לבין שתיית הכוס השנייה, ולכן צריך לחזור ולברך.⁴

סיכום

מהסוגיה במסכת חולין וממעשהו של רבא בפסחים אנו למדים שברכת המזון מהווה הפסק אובייקטיבי אף שדעתו של האדם לשתות לאחר הברכה. נחלקו הראשונים אם ניתן להרחיב דין זה למצוות נוספות: התוס', בעל המאור והרא"ש סוברים שדין זה נאמר בברכת המזון בלבד שהיא מצוה של סילוק וגמר הסעודה, ולא ניתן להרחיבה למצוות נוספות. הרי"ף, על פי הבנת הרמב"ן, סובר שיש להרחיב דין זה גם לקריאת ההגדה שחובה לאומרה בין הכוסות. רבינו יום טוב סובר שכל מצוה שלא ניתן לעשותה תוך כדי אכילה מהווה הפסק ומחייבת לחזור ולברך.

יחידה אחת ארוכה, ורק מעשה של גמר וסילוק מהווה סיום היחידה המחייב לחזור ולברך. ארבע כוסות הן ארבע יחידות שונות, ולכן כל מצוה שאין לשתות בזמן קיומה מהווה לגביה הפסק המחייב לחזור ולברך. הסבר זה מיישב את קושיית הראשונים על הרי"ף מהברייתא [קב.] "חברים שהיו מסובין ועקרו רגליהם לילך לבית הכנסת... כשהן חוזרין אין טעוין ברכה לכתחילה". דין זה מבאר גם את פסק הרי"ף [פסחים יט:]: שהפורס מפה ומקדש מברך "המוציא" לאחר הקידוש. כיוון שלא ניתן לקדש ולאכול בבת אחת, וכיוון שסעודת שבת היא יחידה בפני עצמה ואינה המשך של סעודת חול, צריך לחזור ולברך "המוציא". הרמב"ם [פ"ד הל' ד, ת] סובר ש"יחידת סעודה" חדשה מחייבת גם ברכה ראשונה וגם ברכה אחרונה, ולכן הוא הלי' שבת פכ"ט הי"ב] חולק על הרי"ף וסובר שסעודת שבת היא המשך הסעודה, ואין מברכים "המוציא". אמנם על הסבר זה קשה, שאם הרי"ף סובר שיש חילוק בין מעשי גמר וסילוק לבין מצוות אחרות, כיצד הוא מביא ראיה מברכת המזון להגדה?

⁴ הרא"ש מודה עקרונית לשיטה זו, שהרי לדעתו [חולין פ"ו סי' ו] השח בין שחיטה לשחיטה חייב לחזור ולברך. ניתן להסביר שלשיטתו הגדה אינה מהווה הפסק ורק שיחה בטלה מהווה הפסק, וקושיית הרא"ש היא רק על כך שהרי"ף סובר שההגדה עצמה מהווה הפסק [למעשה לדעתו בארבע כוסות גם שיחה בטלה אינה מהווה הפסק מפני שלדעתו הן מצוה אחת]. כמו כן ניתן לפרש, אך לא משמע כך מלשון הרא"ש, שאף אם כל כוס מהווה מצוה בפני עצמה לא צריך לחזור ולברך ברכת "בורא פרי הגפן", מפני שברכה זו אינה ברכת המצוות אלא ברכת הנהנין, ולגבי ההנאה כל הכוסות הן יחידה אחת של שתייה.

הלכה

השו"ע [סי' קעח סע' ו] פוסק כרוב הראשונים, שתפילה אינה מהווה הפסק, ואם התפלל באמצע סעודתו אינו צריך לחזור ולברך אחר התפילה. לגבי ארבע כוסות [סי' תעד] הוא פוסק כבעל המאור והרא"ש, שבליל הסדר מברכים "בורא פרי הגפן" על הכוס השלישית מפני שברכת המזון מהווה הפסק, ואין מברכים על הכוס השנייה והרביעית. הרמ"א אינו חולק על השו"ע לגבי תפילה, אך חולק עליו לגבי ארבע כוסות, ופוסק שהמנהג בין האשכנזים לברך "בורא פרי הגפן" על כל כוס וכוס. ניתן להסביר את פסק הרמ"א או כהסבר הרמב"ן או כהסברו הראשון של הרי"ף, שכל כוס היא מצוה בפני עצמה, וכל מצוה חייבת בכרכה בפני עצמה [מגן אברהם סק"א].